

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Светионик

Татјана Јанковић



Идемо кроз шуму. Светлост се меко провлачи кроз зелене гране. Око сваког листа је ореол. Крцкање пресушених гранчица – уверавам себе – долази од нашег хода. Баба побада штапом два корака испред мене. Хукће. Не загледа свако дрво као ја, не осврће се на сваки звук. Она као да пролази кроз неку другу шуму.

Давно пре него што сам се родила, током рата, пронашла је свог деду пребаченог преко гране, закланог. Не знам да ли управо у овој шуми. Али од те приче за мене је свака шума она шума, свако дрво – оно дрво.

Моја шума је страшнија од бабине. У шуми у којој сам време не постоји, ни као доба дана, ни као пре или после рата. Све личи на сан. У сну је све могуће.

Баба је увече причала приче. Највише сам волела ону о дедином одласку у партизане. Починила је наопако – одласком у четнике!

У тој причи, деветнаестогодишњи деда и седамнаестогодишња баба седе за столом, над пројом. Одједном, залаје комшијско куче. Потом нешто груне на врата. Брадоње, њих тројица! Преврну целу кућу, све претресе, па кад не нађу то што траже – узму деду! Ти ћеш с нама, изговара баба гробним гласом злотора. Застане да осмотри утикас. Ајде полази! - дођаје.

Док баба прича, на танка прозорска окна належе мрак, посебно на стакло окренуто према брду, где се искосило гробље. Први од седам четинара постројених уз кућу загребе лепезом иглица по прозору. То се деда јавља с оне стране, нико не може да ме убеди у друго.

После две недеље тумарања с четницима по шуми, дошло је до првог пушкарња с партизанима. Четници су с дедом припуцали из неког јарка, партизани су звратили. Неиспаван и изгладнео, деда је, у затишју, заспао у јарку. Саборци су помислили да је настрадао и оставили га. Када се пробудио, буновни деда је кренуо право у партизане.

После рата, добио је службу и стан. И плаву униформу са гримизнима петокракама на дугмадиме. И лимени оркестар који је испратио његов ковчег до гробља.

Баба је причала и причу о стрицу Озрену, краљевом гарде. Он је на време увидео који ветар дува и куда дува, и пребегло – најпре у Енглеску, потом у Америку. Дуго се није јављао, а кад се јавио, позвао је оца да му дође.

Прадеда је ухранио бика, продао га и купио карту за брод. Кад се вратио причао о првом океану и о другом океану. О таласима под прозором. И о малим, слатким поморанџама каквих овде нема. Замишљала сам олисталу грану како се сваког јутра пружа кроз прозор прадедине калифорнијске собе и приноси му мандарине.

Једног лета баба ме је дочекала са великим вестима: стриц Озрен се вратио из Америке. Сместио се у стару прадедину кућу, надамак наше. То је била блатњара с црвоточним гредама и улеглом ћерамидом. Али амерички прадеда – како сам га звала у себи – подупро је греде, затворио пукотине и обзидо огњиште. Хтео је да се

врати у свој напуштени живот.

Ујутру, када сам устала, повратник је седео на нашем трему. Свака влас му је била бела, као на Деда Мразу. Носио је белу кошуљу и шортс, на ногама је имао беж еспадриле. О руковату столице висио је његов сламнати шешир широког обода.

Седео је војнички усправно. Рука му је била топла, стисак јак. Имао је нестварно плаве, бистре очи. Говорио је шапатам. Није лично ни на једног старца којег знам. Осмехивао се таман колико да покаже златан зуб – први који сам видела у животу.

Ништа се ту није уклапало. Прво, старци у селу никада нису носили кратке ногавице, осим сеоске луде. Друго, нико од старијих није носио беле кошуље, чак ни на веселима, а сламнате шешире – само на ливади, кад се пласти или дену сена.

Прадеда Озрен је био скроз погрешан.

Сутрадан је свратио у повратку из града. Исти шортс, иста бела кошуља, али сад је имао и штап од тамног лакираног дрвета! Дланом је глатко блиставу металну дршку. Рука му је била његована, без иједне пеге, као у вампира.

Донео је новине под мишком. Из њих је, круто као баба кад се навикавала на зубну протезу, прочитао сведочанства преживелих четника и њихових потомака. Ни најмање се није стидео што погрешно изговара гласове. Дугачке речи је срицао.

Баба је ћутке слушала и гледала у бетон.

Шокирана после првог читања из *Полете*, чим је Американац изашао на капију упитала сам бабу зашто му не каже. Зашто му лепо не исприча како су деду одвеле брадоње? Одговорила ми је да он то зна, али да не разуме, предавно је отишао.

Од тога да Озрен не разуме, баба је дошла дотле да ја не разумем. Да је чак можда и било тако како пише у новинама – партизани су се преобукли у четнике и заклали прадеду!

Озрен се није зауставио на читању из новине. Убеђивао је бабу да склопи петокраку са дедином споменика. Говорио је како би и деда сад, да може да устане, плуњуо на њу.

Долазило ми је да заплачем од немоћи. Увече сам у кревету замишљала начине да Американац нестане. Најлакши – да га тај његов бог, у којег верује, лепо узме. А може и да га врати у Калифорнију.

Ништа од тога. Гледала сам бабу како се мучи.

Увече више нисмо имале наше приче. Нисмо имале никакве приче. Имале смо бабино ћутање и уздахе који су се заједно с њом селили у њену спаваћу собу. И у њен сан. Све до последњег.

У мом сну ходамо кроз шуму. Грабимо да нас не ухвати ноћ.

Има нешто важно чега бих да се сетим. Нешто пресудно, што мења све. Напрежем се – измиче ми. Одустајем.

Баба се осврће, пожурје ме.

Кроз ниско грање просијава наш кухињски прозорић. Светионик поринут у мрак.

ИНТЕРВЈУ: РАДМИЛА РАКИН МАТИНОВИЋ, ФЛАУТИСТКИЊА

Флаута је моје уточиште

Радмила Ракин Мартиновић, овогодишња добитница Пугинове награде, најзначајнијег покрајинског признања, спада у ред наших најпрестижнијих флаутисткиња, редовни је професор новосадске Академије уметности, а од 1996. године на челу је Музичке школе „Исидор Бајић“, која је седам пута узастопно проглашавају се најбољу музичку школу у Србији.

– Изузетно је важан континуитет. Рецимо, минимално четири године вам треба само да схватите где сте и шта вам ваља радити, дакле да се позиционирате, и тек онда можете да се окренете озбиљнијим плановима и циљевима које себи зацрта-те заједно са колегама. А још ако је тај циљ тако велики као што је нова, модерна, фантастично опремљена школа... – каже Радмила Ракин Мартиновић. – Нама је од конкретног почетка рада на идејном решењу па до усељења у такав објекат било потребно пуних 12 година. Према томе, без континуитета нема ни резултата. Наравно, тај континуитет подразумева да имате подршку пре свега колектива у ком радите.

● **И да ли сте задовољни новом школом?**

– Јако. И пресрећна сам. Сваког дана, када уђем у зграду, као да сањам тај наш сан. Почев од тога да ме већ када школи прилазим са улице, подсећа на 3Д пројекцију коју смо гледали на самом почетку. И за протекле две године,

Меморијал

● **Предстоји пијанистички Меморијал „Исидор Бајић“?**

– Од 9. до 15. децембра домаћини смо 11. Меморијалу, који ће, по свему судећи, бити са највећим бројем учесника од сада, а сасвим сигурно са највећим бројем земаља из којих учесници долазе. Имаћемо негде око стотину такмичара из 29 земаља, практично са свих континената. Очекујем још један корак ка квалитету више и мислим да је Меморијал полако али сигурно изградио место у културном животу не само Новог Сада него и региона. И надам се да ће у будућности исто тако, корак по корак, ићи у правцу визије коју смо имали 2002. године, када смо почели. А визија је да Меморијал буде једно од престижних европских такмичења, за шта је, објективно, потребно још доста едиција. Али један од најбитнијих корака је учињен, то је квалитетан инструментариј којим сада располажемо. Усталом, верујем да су и ти услови, које сада имамо, привукли велики број такмичара.

колико је прошло од усељења, скоро смо се у потпуности „наместили“, мада ту и тамо има децих болести новог објекта, исто као и када уђете у нови стан, но то се све решава у ходу. Али бар више нема архитектонских, грађевинарских, заштитарских, противпожарних и осталих сличних задатака. А оно што ме нарочито радује јесте чињеница да наши учесници заиста имају фантастичне услове за рад. Можда међу најбољим условима у Европи, ка-да говоримо о овом нивоу музичког образовања. А онда, када изађу из наше школе, њихов следећи корак је Академија уметности, моја

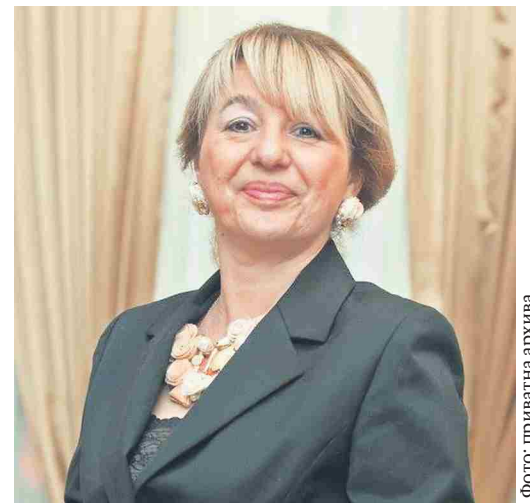


Фото: приватна архива

друга кућа, која, нажалост, изгледа тако како изгледа и у којој су услови за рад изузетно лоши. Таман навикнете младе људе на изузетно висок стандард, а онда треба да их ресетујете и вратите на нешто што је чак и испод нивоа који смо ми имали у старој школској згради.

● **Да ли су девојчице и дечаки заинтересовани за музику?**

– Ми смо се, што се тиче простора, опреме, заиста модернизовали и баш смо у складу с временом. Али програми основних и средњих музичких школа су, по мом мишљењу, остали негде у прошлome веку. И они, дубоко у то верујем, нужно морају да се мењају, а самим тим и програми високошколских институција, које се баве уметношћу. Уверена сам, наиме, у то да ми пре свега треба да будемо *музичка школа* у пуном смислу те речи, а не школа за клавир, виолину, флауту... Наравно, постоје решења за изузетно талентовану децу, да се с њима ради на посебан начин. Међутим, мене искрено растује институција пријемног испита за основну музичку школу, јер мислим да сваком детету, које жели да учи музику и о музици, то треба омогућити. По мени, један једини циљ основног музичког образовања је – заволети музику и одшколовати музичку публику. Инсистирањем на конзервативном приступу, не само да не привлачимо довољан број деце, него на неки начин правимо и антипропаганду посла којим се bavим. Нажалост, мој глас по том питању је веома усамљен.

● **Ваша извођачка каријера је, због педагошке, морала да оде у други план?**

– Она је заправо јак потиснута. Последњи званичан концерт сам одржала пре двадесетак година са гитаристом Зораном Крајишником. С једне стране ми јесте због тога жао, јер то сам, заправо, ја. На сцени. Но, била сам свесна да не могу ваљано да паралелно будем успешан и извођач и директор школе. С друге стране, хвала богу па има пуно страшно добрих флаутиста, наших ђака, односно није сад остао некакав празан простор. А у међувремену, драго ми је да у ове две деценије нисам постала по занимању директор. И даље сам пре свега наставник, педагог, ево биће скоро 40 година. Истина, ушла сам и у тај други свет, како би то данас рекли – менаџерски – и има оних који кажу да се и у том свету добро сналазим. Но, ја бих ипак рекла да се најбоље сналазим са својом флаутом. Она је и даље моје уточиште и врло често сам са својим инструментом. То му дође као својеврсно враћање души.

Мирслав Стајић

НОВЕ КЊИГЕ

Одавде се види
Дејан Алексић

(Културни центар Новог Сада)

Када се читалац нађе пред новом збирком песама оствареног песника неминовно је суочен са наслеђеним очекивањима која попут терета прате таквог аутора, јер он и новим књигама одговара за пређашњу славу. Пажљивији поглед у композицију Алексићевих песама и циклуса показује извесну



Дејан Алексић

ОДАВДЕ
СЕ ВИДИ

поступност у нијансирању ових могућности, која се креће од апстрактних, метапоетичких тема, ка обухватнијим, која неоверистичку сликовност обогаћују неосимболистичким багажом апстрактних значења. То омогућава одређену семантичку градијенту која се може препознати и праћењем својеврсних лајтмотива у различитим песмама битно другачијих шириних целина.

Нова библиотека

Јасмина Нинков

(Педагошки факултет Сомбор)

У фокусу књиге Јасмине Нинков јесу све трансформације јавних библиотека у актуелном тренутку, као и у ближој и даљој будућности. На основу свог изузетно богатог библиотечког искуства, стицаног из праксе код нас и у свету, на бројним скуповима библиотечких посвећеника и у посетама различитим библиотекама, ауторка пишући о тим трансформацијама упоређује моделе, уочава сличности и разлике, увиђа потенцијале библиотека код нас, износи конкретна запажања, проблеме, али даје и предлоге за њихово решавање и реализацију позитивних, нових пракси. Између осталог, приказује и анализира низ примера и пројеката из пракси водећих светских библиотечко-информационих система.

Јасмина Нинков
НОВА БИБЛИОТЕКА

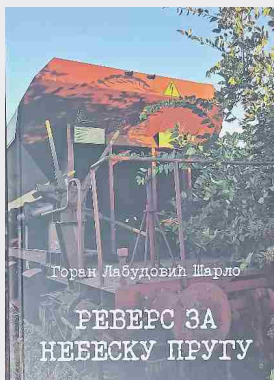
INternetClub

Реверс за небеску пругу

Горан Лабудовић Шарло

(Агора)

Горан Лабудовић Шарло у свом трећем роману читаоце води на необично путовање, у којем се аутор вешто, на већ препознатљив начин, поиграва временом и токовима приповедања, са историјским и анегдотским секвенцама, обликујући један аутентични наратив поетско-документарног. Овог пута, реч је о роману чија се радња одвија на домаку сна и прошлости, јаве и будућности, са доминантним реалистичким методом приказивања стварности и веома јасним референцама на бројна културно-историјска дешавања у ширем временском луку. Ликови, социјално и психолошки изнијансирани, симболички се смењују од једне до друге железничке станице, отварајући низ неочекиваних дијалога...



Горан Лабудовић Шарло

РЕВЕРС ЗА
НЕБЕСКУ ПРУГУ

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Осам живота и сањарење

Славко Гордић

Среда, 2. март 2016.

Лаж је најпре начин, а потом сама природа? У једном недавно сну открила ти се сопствена бескарактерност јасније и одсудније него икад на јави? У две забрањене а истовремене сентиментално-еротске везе плумо си исту меру заноса и привржености, откривајући – и пре буђења – страшну истину своје некарактерности?

Четвртак, 3. март 2016.

Често себи, а понекад и другом, помињеш осам својих живота. Рачунаш од своје двадесет пете. Ево колико су ти они, приближно, узели времена и енергије: породични десет, мангупски пет, спортско-рекреативни пет, списатељски десет, културњачки пет, образовни десет, научни пет, политички двадесет. У процентима. Остатак је спавање и сањарење.

Умро Мијо Пјанић, потомак Милоша Пјанића, Андрићевог друга у ђачким демонстрацијама (1912). Синоћ посетили фамилију. Данас



у Матицу српску и „Академску књигу“.

Петак, 4. март 2016.

Нагорак укуса у устима и души после повратка из Матице и „Академске књиге“. На првој адреси интриге, на другој беспарица. Дошло ти да дигнеш руке од Осматрачнице. А при свему, обавезе се умножавају. Махом тричаве по значају, али довољно неугодне да и сад и унапред запоседну и загаде расположење и расположиво време.

Субота, 5. март 2016.

Не знамо о чему мислимо и шта осећамо: највећи део нашег времена је у знаку такве збрке. Копка те

идете у Гајдобру, на сахрану. Стога изостајеш са састанка Одбора за кандидатуру Новог Сада за европску престоницу културе. Сутра ћеш, ако Бог да,

ова помисао. Па, листајући недавну лектуру, застајеш над реченицом Александра Лернета Холение у роману Марс у овну: „Чинило му се да мисли на стотину ствари, али није знао шта је то на шта мисли.“

Недеља, 6. март 2016.

Интелектуалци? Не познајеш ниједног. Ови које ти виђаш и слушаш говоре и делају у категорији струке и, још уже, у релацијама пуке каријере. Као да више нико не чита и не размишља изван свог домена у подели рада. А прочитано, смишљено и учињено служи искључиво и буквално успињању на лествици вајне моћи и важења. Ако је интелектуалац онај ко се бави оним што га се не тиче, реч је о више непостојећој вокацији. Отуд и нехај за питања опстанка. Она се препуштају онима који се при подели улога (само)сврставају у политичаре. Отуд, поготово, и нехај за питање смисла. Оно не узнемирује ни професионалне филозофе, експертски усредсређене на све уже и уже теме. Ни теологе, неупитно и засвагда укупане у догму. ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Припитомити
сказалке времена

„Чудо у Банату“, Милан Мицић (Академска књига, 2023)

Пише: Сања Перич

Преплитање документарног и поетског на историјско-фантазмагоричној подлози, ефектно је остварено у новом делу нашег угледног историчара и писца. Подељена на десет делова, књига се може посматрати као збирка приповедака, банатска хроника у годинама након Великог рата, али и као роман, будући да се неколико ликова из полусенки развијају у постојане књижевне фигуре. Хладноћа као прехлада душе, магловитост свих дешавања, и ратови држава и свитаца, представљају главна обележја света у Мицићевој прози. Живописни банатски колорит чини да ништа од тога читаоцу не делује сувише удаљено и апстрактно, имајући у виду да писац даје глас Банату, али и Банаћанима који су, што није без значајног семантичког предзнака, неретко означени као глуповнеми. Смиреном и елегантном нарацијом вешто се спајају супонарни подаци о датумима, титулама и именима, са виртуозним поетским реченицама. Биографски податак представља само зачетак сваке приче, у историји и у животу, док је поезија која продира иза трепавица, испод коже, све до костију ликова, оно што заправо чини судбину вредну приповедања. Када се помену „речи без костију“, то је сигнал да се у месу речи налазе пуноћа и сочност Мицићеве прозе о Банату. Зато овај простор постаје жив и покретљив пред очима читаоца, надилазећи пуке историјске чињенице о њему.



ши ни речи. Његово кретање, лутање и нестајање, речит је приказ тадашње нестабилности држава и људи, међу којима су многи, како то обично и бива, тек у рату спознали своју крхкост и пролазност. Елементи мистерије у књизи додатно интензивирају несигурност и збуњеност јунака, које не разликујемо по народности или занимању, већ по очима, сновима и сенкама које их прате. Они нису само глумци на сцени, већ и жонглери који се извијају између „што стварних, што измишљених или сањаних појава, догађаја и процеса“.

Тиме постаје јаснији значај циркуса, путујућих позоришта, тамбурашких банди, али и кафана и фудбалске утакмице у књизи. Све су то места окупљања људи где заједничко посматрање света кроз изокренуту, карневалску оптику постаје не само мање страшно, већ

и смешно и забавно. Неочекивани проблесци хумора, као када, на пример, сељаци вино из дворског подрума евакуишу у себе, показују да ово није само сетна приповест о прошлости, већ предачки присна посланица човеку садашњости. Шта за таквог човека могу значити варошице и мали људи који пију вино и једу сланину, удају се и преудају, коцкају и умиру? Милан Мицић пише како „капиталисти краду страдања од стидљивих рањеника и продају их равнодушним очима“. Заједничка мисија писца и читаоца постаје очување страдања и сећања малих људи, од крађе и прљаве трговине. Тиме би се они, можда утопистички, чували за очи које више неће бити равнодушне.

Сам наслов припрема читаоца на чудо, нешто велико и спектакуларно што треба да се деси у тајанственом банатском простору. Читалац, ипак, не добија велико чудо, већ много малих, расутих у фрагменте прича и повести. Сем ових жанровских одредница, у насловима приповедака појављују се још и поема и балада. Тако је поезија као „амалгам чуда и труда“ један од тежисних елемената књиге. Нова књига Милана Мицића не остаје тако само глас Баната, већ и његова песма, којом се, ако није могуће зауставити, могу бар припитомити сказалке времена. ■

МИЛАН МИЦИЋ
ЧУДО У БАНАТУ

ОД ФИЛМА ДО ПОЗОРИШТА

О феномену „Скупљача..”

Пише: *Мина Петрић*

Чувени филм Александра Саше Петровића из 1967. недавно је доживео успешну адаптацију на даскама Српског народног позоришта у режији Дејана Пројковског, што нам пружа повод да промишљамо о феномену *Скупљача* онда и сад, те о естетско-значајским разликама филма и представе које су, будући бројне, учиниле представу самосвојним уметничким делом које не подилази филму нити га изневерава.

Поменута различитост посебно је занимљива, ако узмемо у обзир релативно мале нарративне интервенције текста представе у односу на причу филма. Адаптирајући из филмског у позоришни код, ауторски тим представе (Д. Пројковски, С. Димоски, О. Јосифовски, А. Кулешевић, И. Ристић, В. Светозарев и Д. Средојевић) одлучио се да, оставши веран сценарију, надградњу врши у домену специфично сценских средстава – крупан план филма који евоцира осамљеност, интимност, у представи замењен је бројним масовним сценама, стилизованог и експресивног покрета; у равни музике наспрам културне филмске интерпретација *Белем*, *Белем* Оливере Катарине, стоји жива сценска музика обогаћена и ауторском нумером *Не остављај све ове године*, меланхоличан тон филма у супротности је са бурним ритмом представе у ком се кроз фрагментарну драматургију – колажирање и „монтирање“ сцена, смењују дур и мол, страст и смрт...

Вероватно највећи квалитет филма, који га је учинио једним од најзначајнијих у опусу редитеља и у југословенској кинематографији уопште, доневши му између осталих и Специјалну награду жирија и награду међународне критике у Кану, јесте његова ликовна лепота – фотографија, композиција кадра, псеудодокументаристички елементи који доприносе осећају аутентичности, истине, пастелна палета која слика вођанско блага, магле и глиб, као пејзаж са усамљеном фигуром – егзистенцијалистичким јунаком. Луталаштво, чест мотив и оквир југословенског (*Кад будем мртав и бео, 1967*) и европског (*До последњег даха, 1960*) филма шездесетих, у *Скупљачима перја* је и органски елемент радње услед перјарског начина живота протагонисте, али и поента филма – субјект који не успева да се оствари у скубу са друштвеним и животним околностима свог живота, осуђен је на лутање. Црногаласовска резигнација не допушта сентиментализам, а крај филма недвосмислено указује на меланхолични поглед на свет, укључујући и последње кадрове: „Нараста музика – песма *Белем*, *Белем*, што значи 'лутам, лутам'... Равница, друмови, киша, дрвеће.“ (сценарио доступан у издању „Прометеја“)

Како су се друштвене прилике драстично промениле у односу на 1967, можда наслов другог Петровићевог фил-

ма, *Биће скоро пропаст света (1968)*, најбоље описује анксиозност савременог човека, чије је осећање света пре блиско барокном – мemento мори, но Југославији шездесетих. Међутим, редитељ Пројковски бира да у позоришној адаптацији *Скупљача перја* уместо трагичности егзистенције инсистира управо на виталности и радости живота, која се читава кроз позоришни материјал, али и кроз очигледну радост игре целе глумачке екипе. Стога је глумачка игра у представи врло уравнотеженог квалитета и довољно самосвојна да уопште не призива поређење са чувеним филмским улогама Бекима Фехмиу, Оливере Катарине или Бате Живојиновића. У водећим улогама у представи су Марко Савић (Бели Бора), Бојана Милановић (Тиса), Марта Береш (Ленче) и Милан Ковачевић (Мирта), а ништа мање упечатљиве улоге направили су и други глумци у подели: како Александра Плескоњић и Јована Балашевић (Борина мајка и жена Ружа), тако и бројна млађа екипа СНП-а чија енергија плени (Аљоша Ђидић, Миа Симоновић, Марко Савковић, Пеђа Марјановић, Вукашин Ранђеловић, Димитрије Аранђеловић...)

На ликовном плану, раскошна сценографија и шарени стилизовани костим свесна су контра естетици филма, а време збивања остављају неодређеним, то јест свевременим. Снажна експресија која настаје у синергији ликовних, глумачких, плесних и музичких елемената ствара лирске „слике“ које се колажирају са драмским сценама. На пример, након сцене у којој Пајташевој жени (М. Симоновић) умире беба, жена пева тужбалицу, а на просценијуму јој се придружују све жене, ударајући се, посипајући песком и крварећи, стварајући слику која је коментар женске судбине. Пројковски тако, као и Александар Петровић, користи ненаративне елементе да надогради прилично плошну причу сценарија, и да створи узбудљив сценски догађај. Хумор, присутан и у филму, на сцени је потенциран, као и приказивање свега нагонског, да би се у тим стално узбурканим околностима контрастирали радост и бол живота. Због тога представа повремено улази и у опасност од есенцијализма спрам циганске природе, као и сентиментализма. То је вероватно био свестан ризик одабране перспективе – оне која тврди да је живот слодак више него гора, па и по цену повремене наивности или баналности. Перспективу коју представа заузима је можда најлепше описао Драгослав Михајловић у *Петријиним венцу*. „Човек ти је така живина – све заборавља. Не знам како бол да има, најзад ће увек да га одболује и да заборави. (...) Така је то стрвина. Воли да живи, живина.“

Најзад, као што *Скупљачи перја* из 1967, поред свих поменутих квалитета, имају и тај да пружају ауторски коментар на позицију човека у савременом друштву који је противан светоназору бројних дотадашњих југословенских филмских спектакала, тако и позоришна адаптација *Скупљача* из 2023. својом потенцираном емотивношћу одговара на безнађе савременог тренутка и чест маниризам и хладноћу савременог позоришта. ■

ПРИЧА О КЊИГАМА

До Бетелгезе, до сна и даље

Пише: *Ђорђе Писарев*

Пловили смо данима према Западу, сунце је било скривено иза облака, а нашим главама је бучало и пенило одсутно, коначно сазнање да би тако можда могла да изгледа и смрт, која траје без краја, и следује без милости и избора свакоме од нас. Кувару више и нису спремали храну, а чак су и елегантни крупноручни зауставили светлцување зујеће точкове на хладовитим столовима прекривеним чојом и, у тишини, дуго одбијали димове из црних, танких цигарета. Није се могао чути ниједан крик птице, чак ни зуј залуталог инсекта или звиждук веселог поветарца, написао је Мики Шепард у „Станици за лов на китове“.

У причама егзотичних/езотеричних фикција описи и привид објективног извештаја – изјава, писмо, запис, дневник... – основа су нарративног тока и у зависности од намере и вештине аутора сама су срж дела које је углавном мањег обима, од кратке приче до новеле, и често антолозијске вредности. Без премца, а и као светнионик-водиља како за читаоце тако и за писце, може да послужи непревазиђено дело „Авантуре Артура

Гордона Пима“ великог мајстора Едгара Алана Поа, новела којој се нема ни шта одузети нити шта додати у њеној довршеној савршености. Још један амерички писац, Конрад Ајкен, успео је да превазиђе стандарде и остави беспрекорну причу „Господин Аркуларис“, у којој сејући детаље и творећи атмосферу офарбану благом језом свакодневице шаље, такође, свог јунака на крстарење бродом „Поларис“ пут поларних тмина окованих ледом и зимом. То је заправо други одабрани моменат добро освешћених писаца који су свесни да је у модерном свету „проблем“ настао тиме што је свет већ дуго и коначно откривен, па се „нови континенти“ морају тражити у непознатим пределима који своје наводне тајне скривају испод површине ледом окованих морских површина (сна).

Управо овај моменат Непознатог, које је могуће само тамо где још увек није успео да стигне радознали становник Земље, човек, јунак коме је већ тако добро знана планета на којој се мање или више успеха опстаје хиљадама година, на далеке половине оковане ледом и снегом, најважнији је елемент који је искористио још један амерички аутор, хорор мајстор Хауард Филипс Лафкрафт (1890 – 1937) у новели „У планинама лудила“, која се недавно појавила на српском издавачком тржишту (Чаробна књига). Сама вредност овог бриљантног литерарног де-

ла појачана је начином презентације. У питању је књига са фантастичним илустрацијама које нас враћају у свет маште богатим, колоритним илустрацијама које потписује Франсоа Баранже, цртач који је радио на стварању филмова о Харију Потеру, као и на „Борби титана“ и „Лепотица и звер“, а прсте је умешао и у видео игре „Heavy Rain“, „Beyond: Two Souls“. И није чудо што у дело класика попут Лавкрафта, а још више временски удаљеног Поа, агресивно наступају и продукти нашег времена, жанровске серије и филмови који обрађују језовита створења ископана испод површине мистериозне ледене пустоши, чудовишта из старих времена, или створења ко зна када пристигла из немих тмина далеких галаксија; филмови са тајанственим убицама из пространства космоса језовите атмосфере са пуно крви и натприродног. (Виђали смо то и у раније, у серијама попут „Досија Икс“, а и у овом трену са нестрпљивом се ишчекује нова сезона франшизе „True Story“, са Џоди Фостер, која се бави мистериозним убиствима на Аљасци.)

Али дајте нам времена, мислио је господин Аркуларис, дајте нам времена, и донећемо из пространства Млечног пута, када се вратимо натраг кући поред Бетелгезе, ноћно иње из Ванвремског света.

Ако се вратимо. ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Утврда „Код белог лава”. Чујеш ли како клопарају штампарске пресе?

Иван Негришорац



Кућу је, кажу,
Начинио честити сапунџија
Стојан Маслак, али не бих ја то
Узео здраво за готово. Можда је,
И пре помена овог власника,
На том месту била подигнута утврда
Из које почео је да расте овај град.
Ако тражите тачку с пободеном
притком

Од које се чаробни пасуљ почео издизати,
Онда је то овде негде.

Али не зборим то
Због сумњивих прича о људству
И грађанству које намерно беш
Да нову градину, у овој смрдљивој мочвари,
Некако воздигне. Причам ти то,
Мој мили синко, због нечег,
Нечег другог!

Синоћ, све ходећи ногу пред ногу,
Застадох код невидљиве притке,
А тамо: за њу је, и даље, после толико векова,
Што нико још видео није, ланцима везан бели, бели лав.
Тај лав лавезом својим одгони све виле и демоне
Који градњу нашу, усред мочваре, вазда урушавају.
И зато, на овом месту, частни Емануил Јанкович
Подигне књижу и штампарију, е да би књигом
И светлошћу њеном путеве у висине
Којекако осветлио.

А синоћ, дакле, кад прођох
Крај књижне утврде, ја чух како клопарају машине
И пресе, како књигопечатња тресе темеље града.
Мрак је већ пао, а ја у сенци капије стајох:
У ушима слушах те давне звуке који још
Само у вечности трепере. А онда,
Из дворишта, приђе ми сенка:
Не сенка, лелујава светлост
То беше! У шетњу ме зове,
У разговор угодни!

А та се светлост Емануил зваше,
И она тестамент ми прошапта, а у њему,
У њему тврде неке речи: нека све облигације,
Сва дуговања сиромашних ми поверилаца,
У гроб мој, под главу ми метну, нек дуг се
На оном, оном тамо свету,
Некако исплати!

(из рукописа)

ФИЛМ НЕДЕЉОМ: БАЛКАНОФИЛМОФИЛИЈА

Уметник и његово дело, против заборава

Пише: Владимир Црњански

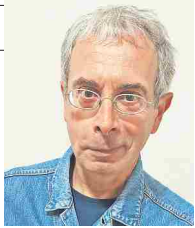
О уметницима, најбоље говоре њихова дела. Посредно свакако, а тиме најистинитије, најискреније чак и у својој вишезначности и вишеструким преламањима, најтачније. Додатна објашњења можда јесу пожељна, али не и нужна. Тек уметничка остварења и животописи оних изузетних по правилу у преплитању, неодољиви су за поглед са стране, у намери да продру у њихову срж и открију "додатну вредност". Отуд и све написане биографије и снимљени филмови о знаменитим људима, настали и са не мање важним циљем да нам их што је могуће више учине ближима.

Резултат ових намера могли смо да видимо у документарном остварењу "Боро Драшковић - Од Академије уметности у Новом Саду до светске духовне вечности" аутора Константина Плевнеша. Овај документарни филм, светску премијеру управо је имао у Новом Саду на прву пут одржаном фестивалу "Балканофилмофилија Париз-Берлин-Вашингтон - Нови Сад". Филм је реализован у Драшковићеву часта, као добитника награде SEE Legend Paris Berlin Washington која је, како је пред пројекцију речено, део "борбе против опасности заборава".

Конципиран као разговор са Бором Драшковићем снимљеним у једном кадру, у који су интерполиране секвенце из Драшковићевих играних филмова (*Хороскоп*, *Усијања*, *Живот је леп*, *Вуковар једна прича*). Док ове истргнуте слике илустрју разнолику и живописну иконографију поменутих Драшковићевих остварења и потенцијално маме на њихове прво или поновно сагледавање у оквиру оригинале наративне и драмске целине, сам аутор прича и своју позоришну, могло би се рећи хамлетовску причу. Животну и стваралачку повест о једној правој уметничкој, дакле друштвено важној побуди, њеном гушењу, досегнутој слободи и крајативном узлету па системској осујећености. Открива нам Драшковић и да је против ње једини лек у истрајном раду и освајању неких других стваралачки слободних простора.

"Где су границе ангажмана?", пита се Драшковић у филму, присећајући се случаја једног индијског позоришног редитеља, који бранећи своју уличну представу од насилних противник - гине. Како му је испричала глумица, супруга страдаога, неколико недеља касније представа је изведена на истом месту, али сад под заштитом "кородона" гледалаца. Драшковић поручује, "посао редитеља је да режира, а не да буде будистички свештеник". Мудрост, искуство и драгоцен сећања овог угледног филмског, позоришног и ТВ аутора, путописаца, есејисте, педагога и приповедача у овом документарном портрету остају овековечени као сведочанство и наук, супортстављајући се свакој врсти кратког памћења.

У светлу исте мисије, а сазданог у другачијој форми, видели смо на овом фестивалу, такође документарни филм "Светлости и сенке - и уметнике убијају, зар не?" Филм је то о животу и делу нашег знаменитог сликара Саве Шумановића, који потписује Драган Елчића (сценарио и режија). Сам аутор свој филм дефинише као "арт-документар". Тако одредивши се да примарно сликом представи оно што се на овим просторима већ више деценија о Шумановићу и његовом делу зна и одржава у фокусу, не само културне јавности, Елчић за ову прилику пред гледаоца износи део Шумановићевог сликарског опуса (мајсторска фотографија Радослава Владића) креирајући живу, покретну галерију, приказујући и неке од аутентичних докуманата, као и сва она важна места на којима је Шумановић боравио и радио. Ход кроз ову галерију, која нас подсећа или некоме тек открива лепоту, раскош и снагу Шумановићевог стваралаштва, непрекидан је библијским мотивима и симболиком, као драмским додацима и микро играним асоцијативним секвенцама, које акцентују трагичну судбину великог сликара. ■



Опера, једна од љубави Надежде Петровић

Пише: Јасна Кујунџић Јованов

Ове године, поводом 150. година од рођења Надежде Петровић, њој је посвећено више изложби, у Београду, Чачку, Словенградецу и другим местима. Познато је да се њен таленат развио током студија у Минхену, о чему са знајемо из писама, из сећања њене сестре Љубице, као и колега и пријатеља. Љубица је 1901. с 15 година дошла у Минхен, да би похађала конзерваторијум. „Ми идемо по пољима, по оним шумама око Иберзеа... Надежда тражи да понесем виолину. Она стави руксак на леђа, узме штафелај, ја виолину и - правац брезу. Док је Надежда сликала брезу у Баварској, ја сам све време морала да свирам. Сад измисли Бетовена, онда тражи Вагнера, па Менделсона и тако даље, стално ме форсира. Каткад ми то падало тешко, али ја сам желела да јој угађам, њен репертоар увек да имам,“ сећала се касније Љубица.

Надежда није уживала у музици само док је сликала, већ је била чест посетилац опере у минхенском Краљевском позоришту, што је објаснило жељом да упозна најлепше стране једне од европских престоница. „Није то повођење за Западом, већ једино да видим оно што код куће не могу видети... Да се вратим претоварења знањем.“ Њен радни дан је трајао од 8 ујутру до 8 увече, било да је радила у Ажбеовом атељеу или у природи. Слободне тренутке проводила је у позоришту, и веома често у дому Јоце Савића и његове супруге глумице Луизе Шарл у Краљичиној улици у центру Минхена. Јоца Савић (Нови Бечеј, 1847–Минхен 1915) био је директор и главни редитељ Краљевског позоришта. Његово име Надежда с изузетним поштовањем често помиње.

Јоца Савић је од најранијих дана више волео глумачки позив од трговачког који му је породица наменила. Његов несумњив таленат обезбедио му је глумачке ангажмане у водећим позориштима, а круну његове каријере представља његов допринос позоришној режији. Само у минхенском позоришту, од 1895. за 20 година, режирао је више од 330 представа. Шекспирове комаде поставио је на сцену преко 50 пута, потом следе аутори попут Шилера, Грилпацера, Гетеа, Молијера,

Клајста, Лесинга, Калдерона, Лопе де Вега, Голдонија и многих других; такође, он је и оснивач Шекспировог позоришта по уледу на аутентичну Шекспирову позорницу. Критика је као посебну вредност његових режија истичала склоност ка реализму и изузетну емотивност у глумачке изведбе. Бавио се и педагошким радом; код њега је, рецимо, глуму изучавао чувени Добрица Милутиновић.

„Он је највећи српски уметник који је славу стекао у иностранству. Нема већег ни глумца, ни редитеља, ни театролога, ни педагога,

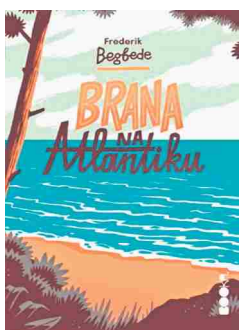
ни преводиоца, од Јоце Савића“, приметио је његов биограф Душан Рњак. Надеждина жеља да буде на извору минхенских културних дешавања, али и везе Јоце Савића с Тителом, родним местом Надеждине мајке и местом порекла породице Милетић, допринеле су Надеждином дружењу са Савићем.

„Синоћ сам била у опери - господ. Савић је тако добар да ми често шаље улазнице; дакле бејаш и таман кад се свршио први чин чух преданом где један господин рече својој госпођи 'Баш беше ваљано. Живели... Пази

сад ћемо чекати и гледати, видећемо шта ће се збити, али само да је да почне Тернина да пева '... Па то су Срби, од куд они доспеше да слушају 'Сигфрида' Вагнеровог... Од њих добих одговор 'Не нисмо Срби, ми смо Хрвати', те тако за цело време до свршетка пријатно се забавих са ово двоје старих Хрвата - они су овде има три месеца, путују из задовољства. Тернина Милка, прва и најбоља за сад у Европи певачица, је Хрватица из Загреб па су дошли да је чују.“ Сличних контаката, преписке и дружења са Јоцом Савићем било је у Минхену више, а на Надеждину и иницијативу њеног оца Мите Петровића, 1904. године Савић је у Београду од краља Петра добио Орден Св. Саве. У то време, Надеждина минхенска етапа била је увелико завршена, а њена сликарска интересовања су са баварске природе усмерена на србијанске пределе и становнике Србије. ■



ПРОЗОР У СВЕТ



Брана на Атлантику
Фредерик Бегбеде

Слично као и Бегбедеов „Човек који плаче од смеха“ (који је код нас изашао пре неколико година), „Брана на Атлантику“ има врло лабаву структуру романа, и конципиран је као непрекинути монолог главног лика који говори о себи, свом животу и односима са другим људима, поготово породицом. И опет, слично као у поменутој књизи, главни лик на много начина функционише као аватар самог писца, с ким дели животна искуства. Први део романа је писан у готово афористичном облику, са мање или више духовитим језгровитим реченицама које се нижу испреплетане са ситним метатекстуалним играма, да би се, како текст одмиче, у њему ипак уобличио нарација, углавном структурирана кроз фрагментарна сећања из којих полако израста све јаснија животна прича протагонисте. У завршним деловима књиге, приповедање већ одгова-

Реч критике

ра класичном исповедном роману. За разлику од главног лика „Човека који се смеје“, који се представља као реликт прошлости и неапологетски настројен „хетеросексуални бели мушкарац“ опседнут сексом исто колико и сопственом крхком сујетом, и ужаснут угланошћу нових генерација, протагониста „Бране“ је далеко мекши (мада је у питању на много начина духовни наставак претходне књиге). Његова аутоиронична „мушка токсичност“ открива се као последица траума из детињства, у новим генерацијама протагониста открива несексуалност, док се у срцу смисла животне потраге не налази остварење личне сујете (било кроз односе са безбројним женама, популарност у друштву или уживање у статусу писца), већ чињеница да је најтужније испратити најстарије дете из дома, и да су сећања једина брана од туге и бесмисла. **Настасја Писарев**

Цитат

Ја сам имао двадесет година, а мобилни телефон још увек није био измишљен.

Сви моји пријатељи били су недоступни. Свуда по Паризу звонило је у празним дневним собама.

Писали смо једни другима писма, а затим на тераси неког кафеа чекали девојку која никада није дошла.

У то време то је било ужасно; данас је дивно присетити се тога.

1985... време проведено у узалудној патњи, мимоилажењу, остављању порука на телефонским секретарицама, порука на вистикартама које смо савијали у горњем десном углу како би се знало да смо лично дошли да их доставимо.